

# OSMANLI ŐAIRLERİNİN SANATÇI KİMLİĞİNİN GÖSTERGESİ OLAN BİR EDEBİ SANAT: HÜSN-İ TA'LİL

A Literary Art as a Sign of Artistic Personality of Ottoman Poet: Hüsn-i  
Ta'lil

“Bilinmeyene ulaşmak  
bilinen işleri düzene  
sokmaktır.” Cürcanî

Ahmet MERMER\*

## Özet

*Bir Fransız tarihçisi Fernand Biandel, kimlik sorununu “geçmiş ile bugün arasında bir uyum sağlama” olarak açıklamıştır. Osmanlı Şiiri de Türk şiir tarihinde geçmişi yansıtan önemli bir patrimonial sanattır. Sözü edilen bu sanat, gelenek, benzerlik ve edebî sanatlar esasına dayanır. Bu sanatın yaratıcıları olan Osmanlı şairleri, bu benzerlik içerisinde farklılığı ve sanat kimliklerini hüsn-i ta'lil sanatı yardımıyla göstermektedirler. Edebî sanatlar, edebî metinlerin çözümlenmesi ve anlamlandırılmasında da dikkate alınması gereken ve göz ardı edilemeyecek işlevlere sahiptir. Bu açıdan hüsn-i ta'lil sanatı, Osmanlı şairlerinin anlam üretme, yeni mazmun bulma ve orijinal söyleyiş bakımlarından farklılıklarını gösterir. Aynı zamanda bu sanat, Osmanlı şairlerine tabiata bakıştaki sebep-sonuç ilişkisini dışı vurma özgürlüğü sağlamaktadır.*

**Anahtar kelimeler:** Sanatçı kimliği, Edebî Sanatlar, Hüsn-i ta'lil

## Abstract

*French historian Fernand Biandel explains the issue of identity as “to establish adaptation between past and today”. Ottoman poetry is a patrimonial branch of art which reflects the past in the history of Turkish poetry. This art relies on tradition, analogy and literary arts. Ottoman poets as the creators of this art used a literary art called “Hüsn-i Ta'lil” to show the difference and their artistic personalities by using the same sources in a different way. Literary arts are crucial to analyse and understand the texts. In this regard the “Hüsn-i Ta'lil” art signifies the discrepancies of Ottoman poets in respect to producing new meanings, and finding out new imageries and original sayings. At the same time this literary art provides Ottoman poet to express freely the cause and effect relation observed in nature.*

---

\*Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, mermer@gazi.edu.tr

**Keywords:** *The identity of the artist, Figures of speech, Hüsn-i ta'lil*

### **Giriş**

Son yıllarda Türk kamuoyunu ve gündemini meşgul eden kavramlardan biri de kimlik kavramıdır. Kimlik kavramının bu önemi, onunla ilgili birçok tanımın yapılmasına sebep olmuştur. Bu tanımlar arasında dikkate değerlerden biri Nuri Bilgin'e aittir. Nuri Bilgin kimliği; *bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlaması* olarak tarif etmektedir. O, bu ifade ışığında kimliği *bir resim ve adres olarak nitelendirmektedir. Zira tanımlamanın birinci kısmı kişi veya grubun kendi gözündeki resmine, ikinci kısım ise, diğer kişiler ve gruplar arasındaki yerine işaret etmektedir.*<sup>1</sup> Bu tanımlama ve konumlandırmayı sağlayan en önemli unsur kültürdür. Bir milletin maddi ve manevi tüm birikimini karşılayan kültür, haliyle o milletin kimliğinin oluşmasında da büyük rol oynar. Tüm bu görüşler ışığında Osmanlıya baktığımızda ve bir Osmanlı kimliğinden bahsettiğimizde, Osmanlı'nın kendini tanımlamasını ve konumlandırmasını sağlayacak birçok özelliğin göze çarptığını görebiliriz. Osmanlı devlet adamları ve sarayın hazırlamış olduğu ortamda Türk dilinin, İslam dini ve tasavvufun, hoşgörü kültürünün Osmanlı kimliğinin oluşmasındaki rolü inkar edilemez.

Bu kimlik Osmanlı coğrafyasına damgasını vurmuştur. Özellikle sanat ve edebiyat hayatında bu damgayı çok daha iyi görürüz. Dile dayalı bir insan sanatı olan edebiyat, mensubu olduğu ülke insanının özelliklerinin de yansıtıcısıdır. Dolayısıyla her edebî eser, sadece estetik bir yaratılış değil, aynı zamanda insan, hayat, toplum ve dünya üzerine estetik bir yorumdur.

Osmanlı dönemi Türk edebiyatı da bu hususları içinde barındırır. Özellikle Osmanlı dönemi Türk şiiri toplumun varlık anlayışının ürünüdür. Bu varlık anlayışı tecrit esaslı sanat anlayışını doğurur.

### ***Sanatçı Kimliği Çerçevesinde Osmanlı Şairi ve Hüsn-i Ta'lil Sanatı***

Kimlik kavramını bir kişi ve grubun kendini tanımlaması ve diğer kişi ve gruplar arasında kendini konumlandırması olarak dile getirmiştik. Sanatçı kimliğini de bu bakış açısıyla yorumlarsak, sanatçının kendine özgü tanımlayıcı ve konumlandırıcı özelliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

<sup>1</sup> Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, Aşina Kitaplar, İzmir, 2007, s.11

Osmanlı Şairlerinin Sanatçı Kimliğinin Göstergesi Olan Bir Edebî Sanat:  
Hüsn-i Ta'lîl

---

İsmail Çetişli'nin ifadesiyle sanatkâr, doğuştan sahip olduğu olağanüstü duyma, sezme, algılama ve anlamlandırma yetenekleriyle yaratıcılık, sentez, tecrit ve teksif melekelerini büyük bir sabır, gayret, disiplin ve çalışma azmiyle birleştirip, sanat eseri var edebilen insandır.<sup>2</sup> Kısaca sanatkâr her tür sanatla uğraşan insanı ifade eder. Sanatkârlara uğraştıkları sanattan hareketle şair, mimar, heykeltıraş, ressam, bestekâr ve yazar gibi özel isimler veririz.

Genelde sanatkâr özelde şairin kimlik ve kişiliği sanat olgusundaki yeri ve önemi, sanat anlayışından sanat anlayışına devirden devire farklılık gösterir. Bu farklılık elbette ki Osmanlı dönemi Türk şiirinde ve Divân şairinde de göze çarpar. Divân edebiyatı geleneği, sanatçı olarak şairde olması gerekenleri belirlemiştir. Bu durum bize şairin kimliği ve kişiliğini verir.

Şair olarak nitelenen birinin doğuştan yetenekli olması şiirle ilgili teknik bilgiden haberdar olması Türk dilinin inceliklerine vakıf olması beklenir. Ayrıca Arapça ve Farsça bilmesi, bilgi sahibi olması, kendi dönemi ve kendinden önceki dönem şairlerini çok iyi tanınması istenir.<sup>3</sup> Bu niteliklere sahip olan şair, sanat anlayışı olarak tasavvufun varlık anlayışından hareketle tecride/soyutlamaya dayalı bir anlayışı benimsemiştir. O, Batının mimesis/yansıtma mantığına karşı soyutlamaya yönelmiştir. Şair nesnelere göründükleri gibi tasvir etmekten vazgeçerek, düşünceye dayalı bir gerçeklikten hareketle tasvir etmiştir. Bir gölge ve yansıma olarak değerlendirdiği varlığın kendisi değil, varlığın özünü eserine taşımaya kendine amaç edinmiştir. Bu öz, eksik, kusurlu, değişen, kararsız olan görünüşler dünyası yerine mükemmel, kusursuz, değişmeyen idealize edilmiş bir özdür. Tüm bu tespitler Divân şairinin kimlik ve kişilik özelliklerini bize verir.

Bilindiği gibi bir sanat olgusu, sanatkâr, eser ve okuyucu/dinleyici gibi üç temele dayanır. Sanatçının kimlik ve kişilik özellikleri yanında sanatçının meydana getirdiği sanat eserinin de yapısı sanatçının kişilik özelliklerini, kimlik özelliklerini anlamamızda büyük önem arz eder.

---

<sup>2</sup> İsmail Çetişli, Edebiyat Sanatı ve Bilimi, Akçağ, Ankara 2008, s.58.

<sup>3</sup> Cihan Okuyucu, Divan Edebiyatı Estetiği, L M, İstanbul 2004, s.71.

Bir sanat eseri olan şiirin yapısı; içerik, şekil, dil ve üslup, âhenk öğelerinden, şiirin içeriği, duygu, düşünce, hayâl veya imge gibi başlıklardan oluşur. Bu öğeler içinde imgenin oluşumunda edebî sanatların büyük etkisi ve önemi vardır. İmge, dilin söz, anlam ve heyecan sanatlarından yararlanılarak, okuyucunun gözü önünde hayâlî görüntüler oluşturmaktır.<sup>4</sup> Osmanlı şiirinde bunun karşılığını birçok yönden mazmunla karşılayabiliriz. İmge ve mazmun, şairin dayandığı sanat anlayışının bir bakıma göstergesidir. Onun sanatçı kimlik özelliklerinin bir kısmını kendi içinde bulundurur. Divân şiiri bağlamında değerlendirdiğimizde düşünceye bağlı gerçeklik anlayışından hareket eden şair, eşyaya bakışında onlarda görebildiği özelliklerden ziyade, düşüncesinin onlara verdiği nitelikleri hesaba katarak şiirini oluşturur. Divân şairlerinin edebî sanatlar içinde Hüsni ta'lîli çok fazla tercih etmesi bu sebeptendir. Zira şair, tabiat olayları arasındaki sebep-sonuç ilişkisinin dışında seyretme hürriyetini Hüsni ta'lîl sanatı ile bulur.<sup>5</sup>

Sınırlı sayıda olan edebî sanatların bir kısmı kelimenin hakiki anlamı etrafında, bir kısmı da mecazın etrafında kümelenir. Bunların içinde yeni mazmun bulmakta, yeni anlamlar sergilemekte, fark yaratmakta şairlerin en çok başvurdukları iki sanat teşbih ve Hüsni ta'lîlidir. Teşbihte neyin neye benzetileceği açıktır. Bu benzetmedeki farklılığı yaratan ve şairlerin elinde kalan vech-i şebek dedikleri benzetme yönüdür. Hüsni ta'lîl ise, bünyesinde hem benzetmeyi hem de sebep-sonuç ilişkisini bulandıran bir sanattır.

Genellikle belagatçılar, Hüsni ta'lîli tabiattaki olayları bilinen bir sebebe dayandırarak, hayâlî ve şairane ifade etmek olarak tanımlarlar. Günümüz araştırmacıları bu sanatı bir durumu, bir olguyu, bir varlığı herkesçe bilinenden başka bir biçimde, oluşturmak, açıklamak ve anlamlandırmak olarak tarif ederler.

Kısaca Hüsni ta'lîl, şairin sanatçı kimliğini oluşturmada büyük önem taşıyan bir edebî sanat olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira şaire tabiat olayları arasındaki sebep-sonuç ilişkisini yeniden düzenleme imkânı verirken, şaire yeni anlamlar, yeni mazmunlar oluşturmasında büyük kolaylık sağlamaktadır. Belagatçıların ifadesiyle, şaire şairanelik yaklaşımı kazandırır. Böylelikle güzellik endişesinin bir ürünü olan edebî metinde, Divân şairi farklı ve heyecan verici kompozisyonlar oluşturma imkanı bulur.

<sup>4</sup> Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara 2003, s.95.

<sup>5</sup> Okuyucu, *age*, s.81-83.

Osmanlı Şairlerinin Sanatçı Kimliğinin Göstergesi Olan Bir Edebî Sanat:  
Hüsn-i Ta'lîl

---

Bu tespitlerimizi somutlaştıracak üç örnek beyitle bildirimizi sonlandırmak istiyoruz.

Aşağıda Hüsn-i ta'lîl sanatıyla ilgili ilk vereceğimiz örnek Osmanlı Şiirinde önemli bir isim olan Fuzûlî'nin meşhur Su Kasidesindedir.

Hâk-i pâyma yetem dir ömrlendir muttasıl  
Başını taştan taşa vurup gezer âvâre su Fuzûlî<sup>6</sup>

“Su ömürler boyunca sürekli onun ayağı toprağına ulaşayım diyerek başını taştan taşa vurup avâre gezer.”

Bu beyitte bir tabiat hadisesi olan suyun akması, Hz. Peygamber'in ayağının toprağına ulaşma arzusunun bağlanmıştı.

Öykündü bâde la'lüne ayağa saldılar  
Su ârızın anınca tutup bağa saldılar Hayâlî Bey<sup>7</sup>

“Şarap senin dudağına benzemek istedi, onu kadehe koydular, su yanağını andığı için tutup onu bağa saldılar.”

Hayâlî Bey, şarabın kadehe dökülmesini, sevgilinin dudağını anmasına; suyun bağda bulunuşunu da sevgilinin yanağını anması gibi güzel sebeplere dayandırmıştır.

Gerçi bî-pâdur velî müştakdur pâ-bûsuna  
Yüzü üzre sürünüp varur anunçün yâre su Sürûrî<sup>8</sup>

“Su gerçi ayaksızdır ama sevgilinin ayağına öpme arzusundadır. Onun için sevgiliye yüzü üzre sürünüp varır.”

---

<sup>6</sup> Kenan Akyüz vd, Fuzûlî Divanı, Akçağ Yay. Ankara, 1990, s.32.

<sup>7</sup> Ali Nihad Tarlan, Hayâlî Bey Divanı, Akçağ Yay, Ankara, 1992, s.127.

<sup>8</sup> Halil İbrahim Okatan, Sürûrî Divanı, Ankara, 2010. s.109.

Bir başka 16.yüzyıl şairi Sürûrî'nin Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu Su Kasidesinde yer alan bu beyitte de, suyun yerde akması, Kanunî Sultan Süleyman'ın ayağını öpmesi gibi hayâlî ve güzel bir sebebe bağlanır.

Yukarıdaki örneklerde aynı yüzyılda yaşamış üç Divân şairi sanatçı kimliklerini, Hüsn-i ta'lîl sanatı yoluyla, su motifini kullandıkları farklı üç tabloda göstermiştir.

**KAYNAKLAR:**

AKYÜZ, Kenan, vd, Fuzûlî Divanı, Akçağ Yay. Ankara, 1990.

BİLGİN, Nuri, Kimlik İnşası, Aşina Kitaplar, İzmir, 2007.

ÇETİN, Nurullah, Şiir Çözümleme Yöntemi, Öncü Basımevi, Ankara 2003.

ÇETİŞLİ, İsmail, Edebiyat Sanatı ve Bilimi, Akçağ, Ankara 2008.

OKATAN, Halil İbrahim, Sürûrî Divanı, Ankara, 2010.

OKUYUCU, Cihan, Divan Edebiyatı Estetiği, L M, İstanbul 2004.

TARLAN, Ali Nihad, Hayâlî Bey Divanı, AkçağYay., Ankara, 1992.